

HC 6, 20-12-2017, Inleiding Rechtssociologie

Vandaag: wat vindt de burger van de rechtspraak? Hoe groot is het maatschappelijk draagvlak voor de rechtspraak? Het is niet vanzelfsprekend dat de maatschappij zich bij het oordeel van de rechter neerlegt. Als illustratie kan hierbij de zaak Meijel worden genoemd, waar een vader een stoel naar de rechter gooide omdat de verdachte een taakstraf kreeg voor het doodrijden van zijn dochter en schoonouders. Veel mensen stonden achter de vader. Wat is de achtergrond van de berichten die mensen plaatsen op social media over deze zaak? Deze vraag wordt opgesplitst in drie begrippen: vertrouwen, tevredenheid en acceptatie.

Vertrouwen

Vertrouwen wordt het meest geassocieerd met maatschappelijk draagvlak. Mensen met een hoog opleidingsniveau hebben meer vertrouwen in de rechtspraak. Voor alle opleidingsniveaus is het vertrouwen in de rechtspraak gedaald, maar bij de laagste opleidingsniveau is de daling in vertrouwen het sterkst. Wel moet er een kanttekening worden geplaatst bij de onderzoeken. Dit omdat niet voor elk onderzoek de onderzoeksmethode enquête kan worden gebruikt. De volgende drie vragen spelen een rol (zin en onzin van enquêtes):

- Waar gaat het over? Vertrouwen is een ingewikkeld begrip, leent dit begrip zich wel voor een enquête? Welke betekenis heeft vertrouwen voor de verschillende mensen die de enquête er over invullen?
- Wat is de vraag? Er zijn onderzoeken over zowel het rechtsstelsel, rechters en rechtspraak. Dit zijn verschillende onderzoeken die je niet zomaar bij elkaar kunt optellen.
- Wie doen er mee? Gaat over de representativiteit van het onderzoek.

Tevredenheid

Onderzoek van Elffers & De Keijser (2007). Ze hebben een groep personen (leken) een realistisch strafdossier gegeven om door te lezen en de opdracht gegeven een gepaste straf te bedenken. Ze hebben de daadwerkelijke straf vergeleken met de straf die de proefpersonen geven. Hieruit blijkt dat de leken geven hogere straffen dan de rechter. Hoe meer informatie de leken krijgen, hoe lichter ze straffen, maar wordt niet zo laag als de straf van de rechter. Dit wordt aangeduid als de punitiviteitskloof. Deze kloof verdwijnt niet door volledige informatie. Het aantal klachten en wrakingsverzoeken zijn de afgelopen jaren toegenomen.

Acceptatie

Het is niet vanzelfsprekend dat het oordeel van de rechter wordt nageleefd, zie hiervoor ook het college van vorige week. Een andere vraag is in hoeverre de maatschappij een uitspraak accepteert. Ook in Nederland legt de maatschappij zich soms niet zomaar neer bij de uitspraak van een rechter, een sprekend voorbeeld is de zaak van Lucia de B.

Tussenconclusies

De eerste tussenconclusie is dat het vertrouwen in de rechtspraak schommelt. Er is geen sprake van een rechte lijn. Vroeger was er heel veel vertrouwen in de rechtspraak, dat is tegenwoordig aan het veranderen. Het is minder constant dan een aantal jaar geleden. Verder pleiten veel Nederlanders voor hogere straffen, dit verandert niet wanneer ze meer informatie krijgen. Dit heet de punitiviteitskloof. Er is verder een toename van klachten en wrakingsverzoeken. Ten slotte is de acceptatie van de rechtspraak niet vanzelfsprekend.

Rechtsvervreemding

De rechter vond dat de Pool niet schuldig was aan de dood van de drie slachtoffers, want er was onvoldoende bewijs. De maatschappelijke reactie is anders: hij zat achter het stuur, dus hij is schuldig. Het oordeel van de rechter wordt het intern perspectief op het recht genoemd. Het oordeel van de maatschappij wordt het extern perspectief van het recht genoemd. Er is een botsing tussen de beide perspectieven. Deze spanning wordt rechtsvervreemding genoemd. Er zijn vier vormen van rechtsvervreemding te onderscheiden:

- Juridische onoverzichtelijkheid: lichte vorm van rechtsvervreemding. Het recht kan verwarrend en ingewikkeld zijn.
- Juridische machteloosheid: het gevoel dat je de controle kwijt bent. Je hebt het gevoel dat je geen invloed kunt uitoefenen.
- Juridische anomie: de regels van het recht doen er niet toe. Waarom zou je je aan de regels moeten houden. Wanneer je de regels niet belangrijk vindt. Dit wordt sterker wanneer mensen die werken in de rechtspraak zich niet aan het recht houden. Bijvoorbeeld wanneer twee rechters zelf terecht staan.
- Juridisch waardeconflict: als iemand zich niet kan vinden in de juridische waarden die in het algemeen als waardevol en bindend worden ervaren.

Hoe kun je dit in de praktijk onderzoeken? Bij iedere vorm van rechtsvervreemding staan twee vragen centraal: 1. Kent u het recht? 2. Herkent u zich in het recht?

Er zijn vier houdingen die burgers hebben ten opzichte van het recht:

- Juridische actieven: geïnformeerde vereenzelviging. Hierbij gaat men er vanuit dat mensen de wetten kennen en zich erin herkennen. Dit beeld komt vaak terug in de juridische literatuur.
- Gezagsgetrouwen: ongeïnformeerde vereenzelviging: deze groep kent niet alle regels, maar heeft wel vertrouwen in het recht.
- Cynici: geïnformeerde vervreemding: deze groep kent het recht wel, maar is kritisch en is het er vaak niet mee eens. Ze kunnen zich niet vinden in het recht. Zijn vaak hoogopgeleide wetenschappers.
- Buitenstaanders: ongeïnformeerde vervreemding: deze groep kent het recht niet en kan zich ook niet herkennen in het recht.

Een kanttekening dat bij deze indeling moet worden gemaakt is dat het afhankelijk is van het aspect van het recht en de omstandigheden van dat geval. De mate van rechtsvervreemding hangt af van drie maatschappelijke ontwikkelingen:

- Internationalisering: regels komen ook uit andere landen. Dit maakt het recht complexer en meer op afstand. Het wordt ingewikkelder het recht te kennen en het recht te herkennen. Hierdoor kan rechtsvervreemding toenemen.
- Individualisering: het gezag van een autoriteit is tegenwoordig niet meer zo vanzelfsprekend.
- Pluralisering: er zijn veel onderlinge verschillen tussen mensen tegenwoordig.

Deze drie ontwikkelingen hebben consequenties voor de mate waarin mensen het recht kennen en zich in het recht herkennen. In de toekomst kan het dus aannemelijk zijn dat de mate van rechtsvervreemding toeneemt, omdat er steeds meer sprake is van internationalisering, individualisering en pluralisering.

Draagvlak voor de rechtspraak

Over het algemeen is er veel vertrouwen in de rechtspraak (70-75% van de mensen). Aan de andere kant gaat het minder goed met de tevredenheid, acceptatie en er is sprake van rechtsvervreemding. Of er dus wel of niet sprake is van draagvlak voor de rechtspraak is, hangt het af naar welke begrippen je kijkt. Om een beeld te krijgen van het draagvlak, is het belangrijk om naar alle begrippen te kijken en ze in het geheel te bekijken.

